

DOI: 10.32347/2076-815x.2023.82.17-29

УДК 631.92

д.т.н. **Беспалько Р.І.**,
r.bespalko@chnu.edu.ua, ORCID: 0000-0003-1225-852X,
к.с-г.н. **Мирончук К.В.**,
k.myronchuk@chnu.edu.ua, ORCID: 0000-0002-7192-3289,
к.т.н. **Гуцул Т.В.**, gutsul@chnu.edu.ua, ORCID: 0000-0001-5462-6226,
Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСНОВНІ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОВИХ СМУГ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

При оптимальному проектуванні та застосуванні полезахисних лісових смуг у агроландшафтах, вони суттєво змінюють навколишній мікроклімат та підвищують рівень урожайності культур. Проведено історичний аналіз розвитку полезахисних лісосмуг на території України. Нами було виділено та охарактеризовано сім періодів розвитку полезахисних насаджень на території України. Перший період характеризувався створенням перших штучних насаджень навколо присадибних ділянок, населених пунктів для поліпшення умов проживання людей. Другий – початок розвитку полезахисних смуг для підвищення ефективності ведення землеробства. Третій період розвитку спрямований на створення степового лісорозведення різних конфігурацій та його наукового обґрунтування. Науковий пошук із обґрунтуванням технологій і агротехнік створення систем полезахисних лісових смуг на землях сільськогосподарського використання характерний для четвертого періоду. П'ятий та шостий періоди відзначаються збільшенням площ під захисними лісонасадженнями, особлива увага приділялася ґрунтозахисним, водорегулюючим, полезахисним та іншим меліоративним насадженням. На загальнодержавному рівні розпочалися масштабні роботи зі створення захисних лісонасаджень у степових областях країни. Сьомий період, який триває донині характеризується невизначеністю у сфері законодавства, що регулює використання та охорону полезахисних смуг на території України, проблем інвентаризації, погіршення якісного стану, функціонування полезахисних лісосмуг. Також землі під полезахисними смугами не належать до земель лісогосподарського призначення, а були віднесені до земель сільськогосподарського призначення та мають статус несільськогосподарських угідь.

Ключові слова: історія; природоохоронне та меліоративне значення; захисні насадження; урожайність; ерозія ґрунтів, урожайність культур.

Мета. Виокремити, проаналізувати основні періоди розвитку полезахисних лісових смуг на території України та встановити їх характерні особливості.

Методи. Дослідження проведено із урахуванням історичного та порівняльного підходу, абстрагування на основі опрацювання джерел інформації за означеним напрямком.

Результати. Полезахисні лісові насадження обумовлюють важливий меліоративний та природоохоронний ефект. Їх наявність підсилює захист ґрунту від ерозії, знижує втрати вологи, мінімізує вплив несприятливих природних явищ.

Полезахисні лісові смуги – штучно створені насадження лінійного типу для захисту сільськогосподарських угідь від негативного впливу природних та антропогенних факторів [1].

Наявність полезахисних лісових смуг формує комплексний ефект. Зокрема, затримання снігів на полях дає змогу зберігати вологу для майбутнього врожаю (збільшення на 3-5 %), перешкоджає змиванню родючого ґрунту з полів під час злив, стримує пилові бурі та зменшує швидкість вітру (в середньому на 20 – 30 %) і можливість перенесення різних отрутохімікатів, якими обробляють поля. Рівень урожайності зернових культур зростає на 5 – 7 ц/га. Висока розораність земель робить їх притулком для багатьох видів тварин.

В умовах назрівання світової продовольчої кризи, глобальної зміни клімату та аграрних можливостей України дослідження полезахисних смуг залишається актуальним напрямком, очікувані результати якого пов'язані зі збереженням і відтворенням земельно-ресурсного потенціалу України, захистом земель від деградації та екологічної стабілізації агроландшафтів та збільшенням обсягів різних сільськогосподарських культур.

Історичний підхід у застосуванні до об'єкта дослідження дає можливість одержати нові уявлення щодо напрямків розвитку полезахисних лісових смуг, причин вибору конкретних рішень і в майбутньому оцінити коректність чи хибність певних концепцій, припущень та гіпотез, що обумовили стан розвитку об'єкта на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою аналізу, відповідно до окресленого напрямку, є праці таких науковців як: Бодров В.О. [2], Висоцька Н.Ю. [3,4], Гладун Г.Б. [5], Колисниченко М.В. [6 ст.8], Ломиковський В.Я. [7,8], Малюга В.М. [9], Пилипенко О.І. [10], Скаржинський В.П. [7, 8, 10], Стадник А.П. [11], Фурдичко О.І. [12], Юхновський В.Ю. [13].

У законодавчому руслі означену тематику розглядали вітчизняні науковці

у сферах земельного й екологічного права, зокрема Годованюк А.Й. [14], Локтева-Маклашова Н.В. [15], Піддубна Д.С. [16].

Методи досліджень ґрунтувалися на використанні історичного та порівняльного підходів. Опрацьовані інформаційні джерела підлягали абстрагуванню.

Результати досліджень. Аналіз створення та розвитку полезахисних лісосмуг в історичній ретроспективі дає змогу виділити сім етапів (табл.1).

Таблиця 1.

Основні періоди розвитку полезахисних лісових смуг на території України

Етап	Період	Характеристика періоду
I	із XVII ст. по 1804 р.	Створення перших штучних насаджень різних конфігурацій навколо населених пунктів, присадибних ділянок для поліпшення умов проживання людей.
II	з 1804 р. по 1843 р.	Початок захисного лісорозведення. Поліпшення природних умов і мікроклімату для землеробства.
III	з 1843 р. по 1891 р.	Цілеспрямований розвиток степового лісорозведення та його наукове обґрунтування.
IV	з 1891 р. по 1917 р.	Науковий пошук з обґрунтування технологій і агротехніки створення системи захисних лісових насаджень на землях сільськогосподарського використання.
V	з 1917 р. по 1971 р.	Збільшення захисних лісонасаджень. Особлива увага приділяється ґрунтозахисним, водорегулюючим, полезахисним та іншим меліоративним насадженням.
VI	з 1971 р. по 1991 р.	Бурхливий розвиток полезахисного лісорозведення. Розпочалися масштабні роботи на державному рівні зі створення захисних лісонасаджень у посушливих районах країни.
VII	від 1991 р. донині	Сучасний стан полезахисних смуг на території України.

Перший період формування захисних насаджень характеризується висаджуванням деревостанів у вигляді куртин, полезахисних смуг, захисних насаджень навколо сіл, щоб поліпшити умови для життя, запобігти посухам, суховіям, пиловим бурям та іншим несприятливим природним явищам. В 1732 р. видано інструкцію про створення та посадку лісових захисних насаджень для потреб Азово-Чорноморського флоту [17]. Відомі об'єкти цього періоду – штучні лісозахисні масиви із дуба звичайного на Полтавщині (Прилуччина), сформовані у період 1740 – 1760 рр. за вказівкою Кирила Розумовського. Зауважимо, що в XVIII ст. Запорізька Січ видавала особливі ордери на розведення лісових і плодових дерев на Хортиці, Монастирищі та інших місцях.

Наприкінці XVIII і на початку XIX ст. серед українських сіл степової зони виникають поселення болгар, греків, сербів і хорватів, які для задоволення

власних потреб і сприятливого господарювання закладають насадження у степу, закладають сади, озеленюють населені пункти [18].

Другий період (1804 – 1843 рр.) відзначився великою кількістю ініціатив щодо створення захисних лісонасаджень, підвищенням розуміння їх корисного впливу на довколишні території. З'явилася можливість за допомогою захисних насаджень зупинити або сповільнити перебіг несприятливих фізико-географічних процесів – наприклад ерозію ґрунту, зменшити вплив згубних вітрів, суховіїв. Ініціаторами вважають Івана Яковича Данилевського, Василя Яковича Ломиковського, Віктора Петровича Скаржинського, Віктор Єгоровича фон Граффа та ін. [7, 8, 13, 17, 19].

У межах території сучасного Високоборського лісництва ДП «Балаклійський ЛП» Харківської області поміщиком І.Я. Данилевським і його управителем С.А. Легкоступом у 1804–1814 рр. на піщаній терасі р. С. Донець методом висівання закладено на площі понад 1100 га соснових лісів та інших захисних насаджень [19, 22]. З 1809 р. на Полтавщині В. Я. Ломиковський сформував систему полезахисних лісових насаджень. Висаджував уздовж доріг смуги дерев, створював лісові насадження на непридатних для ведення сільського господарства землях, навколо населених пунктів і садів. Наслідком стало підвищення урожайності сільськогосподарських культур у посушливі роки [18, 24].

Багаторічний досвід культивування системи захисних насаджень В.Я. Ломиковський узагальнив і опублікував в одній із перших унікальних книг із меліорації під назвою «Древопольное хозяйство в селе Трудолюб» (1837 р.) [5, 10, 23].

У 1816 р. землевласник В.П. Скаржинський влаштовує два великі розсадники на території свого маєтку Трикрати поблизу м. Вознесенська Херсонської губернії. Полезахисні лісові смуги розміщувалися між рядами фруктових дерев. Для збільшення полезахисних насаджень у розсадниках вирощувався великий асортимент сіянців деревних і чагарникових порід [19]. У 1820 р. зафіксовано формування перших лісокультурних ділянок у Закарпатті і Буковині з модрина європейської, ялиці та бука. Після 1828 р. на теренах нашої держави полезахисні та лісомеліоративні смуги з'являлися щораз частіше. Товариство сільського господарства заклало поблизу Одеси деревний розсадник для безкоштовної роздачі сіянців та саджанців усім охочим до полезахисного лісорозведення [8, 20]. У 1834 р. висаджувалися та створювалися захисні насадження на Нижньодніпровських (Олешківських) пісках для оптимізації мікроклімату та підвищення їх обводнення. Завдяки застосуванню нової агротехніки глибокого розпушування пісків їх закладення успішно завершено у 50-х роках ХХ ст. Заліснено близько 100 тис. га штучних

лісонасаджень [4, 22].

Варто відзначити діяльність Василя Назаровича Каразіна, засновника Харківського університету. У 1817 р. у роботі «Лист про обсадження доріг деревами» науково обґрунтовано кліматорегульовальне, санітарно-гігієнічне, ґрунто-, - водоохоронне значення лісових захисних смуг. Згодом у статті 1838 р. «Про лісівництво та лісорозведення» автор пропонує застосовувати лісові насадження на відстані 20 сажнів один від одного [20].

Третій період – з 1843 р. по 1891 р. полягав у цілеспрямованому розвитку степового полезахисного лісорозведення, його першому науковому описі та обґрунтуванні.

Віктор Єгорович фон Графф (1843 р.) у степовому Великоанадольському лісництві заклав лісовий розсадник для формування ґрунтозахисних насаджень. З'являється Великоанадольський степовий масив та полезахисні лісові смуги у степу, які вивчаються донині агролісомеліораторами різних країн. Це одна з перших вдалих спроб розведення захисних лісових насаджень у відкритому степу [18, 21].

У 1882 р. директором Харківського землеробного училища призначено Олександра Андрійовича Колесова. Під його керівництвом засаджено полезахисними смугами та заліснено близько 578,5 десятин угідь. Ці землі склалися із суцільних сипких пісків, які становили майже 80 % усієї площі. Лінійні захисні насадження закладалися висаджуванням сіянців рівними рядами (за шнуром) за допомогою сконструйованого О. А. Колесовим знаряддя, яке згодом названо мечем Колесова [5].

Стихійне створення полезахисних лісових насаджень до кінця ХІХ ст. стрімко прогресувало. Практика переважно випереджала теорію, і наукові основи захисту сільськогосподарських земель лісовими смугами потребували відповідної розробки.

Четвертий період – з 1891 р. по 1917 р. – характеризувався подальшим розвитком і науковим обґрунтуванням полезахисних лісових смуг. Організація експедиції під керівництвом В.В. Докучаєва (1892 р.) та багатьох учених, як-от: П.А. Костичев, П.Ф. Бараков, Г.М. Висоцький, О.О. Ізмаїльський, Г.Ф. Морозов, М.М. Сибірцев та ін. значно розширила теоретичні відомості та мала на меті поліпшення природних умов землеробства з упорядкуванням водного господарства в степовій зоні шляхом різного роду заліснення та обводнення [10, 13, 17, 21]. Експериментально виділили три ділянки (площею по 5 тис. га), розташовані на вододілах. Перша дослідна ділянка розташовувалася у колишньому Бобровському повіті Воронезької губернії. Друга – Старобільську, Луганська область. Третя (так звана Великоанадольська) розміщувалася на вододілі Дінця та Дніпра у колишньому Маріупольському повіті, Донецька

область, Україна. Ділянка обрана поблизу з Великоанадольським лісовим масивом, створеним В.Є. фон Граффом. Проєкт дослідних робіт експедиції передбачав лісомеліоративні заходи: створювалися полезахисні смуги для захисту степових посівів від бур, суховіїв, для правильного розподілу снігу, запобігання ерозії ґрунту і поліпшення мікроклімату; створювалися захисні лісові насадження у степу на вододілах, перевалах і найбільше відкритих місцях у формі смуг різної ширини з використанням деревних і кущових порід; закладалися захисні лісові насадження на сухих і безводних балках та навколо ставків для підвищення їх обводнення; заліснення ярів і берегів річок. Дослідними ділянками опікувалися вчені, які зробили вагомий внесок у розвиток меліорації, багато з них вважаються класиками в різних галузях науки. Докучаєвська експедиція започаткувала комплексний підхід до вивчення природи степів, дала наукове обґрунтування методів степового лісорозведення, розробила заходи боротьби з водною і вітровою ерозією ґрунтів.

П'ятий період з 1917 р. по 1971 р. вирізнявся збільшенням полезахисного лісорозведення, де особлива увага приділяється ґрунтозахисним, водорегулюючим, полезахисним та іншим меліоративним насадженням. У 1918 р. вийшов «Основний закон про ліс», де закріплено загальнонародну власність на ліс [8]. Залісненню підлягали всі категорії лісокультурних площ. 29 квітня 1921 р. Рада праці і оборони прийняла спеціальну постанову про боротьбу з посухою із застосуванням захисного лісорозведення. З 1921 по 1926 рр. закладено близько 50 тис. га полезахисних лісових смуг, які склалися з 3–5 рядів завширшки 9–11 м, вони мали багатоцільове призначення – від водорегулюючих (розташованих уздовж берегів великих річок) до тих, створених з метою протидії суховіям та пиловим бурям [16, 17, 22]. У 1938 р., видано інструкцію Наркомзему СРСР, згідно з якою лінійні захисні насадження розміщувалися на території у двох взаємно перпендикулярних напрямках, які утворювали систему прямокутно-облямованих смуг навколо земельних ділянок. Уперше виділено категорії полезахисних лісових смуг за ознакою основного напрямку переважаючих та небезпечних вітрів: повздовжні або головні, поперечні або другорядні. Ті смуги, які мають напрям перпендикулярний цим вітрам або близький до перпендикулярного, відносять до категорії повздовжніх смуг. Зазвичай поперечні лісові смуги розміщуються перпендикулярно до повздовжніх лісових смуг. Такий підхід до проєктування та розміщення полезахисних лісових смуг не втратив актуальності досі і залишається основою у полезахисному лісорозведенні [18].

До початку 1945 р. майже всі господарства у посушливій зоні були залучені до цієї роботи, завдяки чому з'явилося понад 900 тис. га деревних полезахисних насаджень [26]. У повоєнний час створення полезахисних лісових смуг

відновилося. У великих масштабах вони проводилися після того, як Рада Міністрів і ЦК ВКП прийняли постанову про грандіозний план перетворення природи. До 1959 р. закладено близько 800 тис. га нових полезахисних лісових смуг [22].

Шостий період розпочався з 1971 р. і тривав по 1991 р. Більшість лісових смуг закладено колгоспами та радгоспами, на землях, котрі перебували у їхньому користуванні. У колгоспах працювали спеціальні фахівці з посадки та догляду полезахисних лісосмуг [27].

Також було розгорнуто роботи зі створення зелених зон навколо міст і селищ, де використовувалися захисні лісові смуги вздовж автошляхів, залізничних колій, буферних зон міст та ін.

Варто згадати, класифікацію захисних лісових насаджень залежно від категорії і виду призначення, розроблену професором М.В. Колесниченком. Дана класифікація характеризується категорією: полезахисні лісові смуги, яружно-балково-долинні лісові насадження, піщано-пасовищні лісонасадження, гірсько-меліоративні лісонасадження, озеленувальні лісонасадження, придорожні лісові смуги та місцем розташування на відповідних земельних фондах і їх функціональним призначенням.

Сьомий період можна виокремити після 1991 р., коли з підписанням Декларації про державний суверенітет України почалося творення нової незалежної України. Запроваджено земельну реформу, яка триває і донині. Внаслідок земельної реформи близько 70 % площ земель під полезахисними лісовими смугами тривалий час залишалися у складі земель запасу, резервного фонду або загального користування і розташовані за межами населених пунктів на землях державної власності.

Також через затягну законодавчу невизначеність механізму управління землями колективної власності такі землі фактично не мали власника (землекористувача). Проте 10 липня 2018 р. Верховною Радою України прийнято Закон № 2498-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні», де було внесено зміни до ст. 5 Лісового кодексу України про те, що з 1 січня 2019 року до земель лісогосподарського призначення не належать землі, на котрих розташовані полезахисні лісові смуги [28]. Тому, доповнено Земельний кодекс України част. 7 ст. 37¹, що земельні ділянки під полезахисними лісовими смугами, які обмежують масив земель сільськогосподарського призначення, передаються у постійне користування державним або комунальним спеціалізованим підприємствам або в оренду

фізичним та юридичним особам за умов щодо утримання та збереження таких смуг і забезпечення виконання ними функцій агролісотехнічної меліорації [29]. Отже, полезахисні лісові смуги належать до земель сільськогосподарського призначення, які мають статус несільськогосподарських угідь.

Ухвалення цих документів розширило повноваження та ресурси громад, зокрема щодо полезахисних лісових смуг, але при цьому із дотриманням правил утримання та збереження лісосмуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення. Ці правила прийняті 22 липня 2020 р. № 650 та обов'язкові для виконання усіма власниками, орендарями та користувачами земельних ділянок, на яких розташовано полезахисні лісові смуги [1].

Важливий документ, котрий стосується захисту існуючих полезахисних лісосмуг, це є ст. 65-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою встановлено адміністративну відповідальність за знищення або пошкодження полезахисних лісосмуг, захисних лісових насаджень уздовж берегів річок, каналів, навколо водних об'єктів та інших захисних лісових насаджень [1].

Полезахисні лісові смуги залежно від конструкції поділяються на: продувні, ажурні, непродувні (щільні). Щодо форми – прості одноярусні і складні: дво- і триярусні. За способом посадки або посіву – рядові, гніздові, шахові [30, 31].

Інформації про сучасний стан полезахисних смуг майже немає [3]. Унаслідок довготривалої невизначеності у правовому полі більшість із них залишалася без охорони та догляду, тому значна частина зруйнована та втратила захисні функції. Часто лісосмуги стають місцем стихійних сміттєзвалищ, самовільних вирубок. Також на стан лісосмуг впливає випалювання сухої рослинності на полях, що спричинює до низинні пожежі та їхнє знищення. Незадовільний стан полезахисних лісових смуг призводить до зниження врожайності сільськогосподарських культур, збільшення водної та вітрової ерозії ґрунтів польових угідь.

Отже, перші полезахисні лісові смуги створені у XVII ст. Це лінійні захисні насадження навколо приватних садиб, садів, присадибних ділянок, сіл, селищ тощо. Люди намагалися захистити поля, населені пункти від сильних переважаючих вітрів, бур, снігових заметілей, для поліпшення умов проживання.

Досліджуючи історію створення лісових полезахисних насаджень нами було виділено сім етапів їхнього розвитку. Зазначимо, що зі збільшенням сільськогосподарських площ, збільшувалася кількість нових полезахисних лісових смуг, які виконували ґрунтозахисні, водорегулюючі, меліоративні, снігозатримуючі функції. Першими науковцями-практиками, які внесли

вагомий внесок у розвиток полезахисного лісорозведення, є І.Я. Данилевський, В.Я. Ломиковський, В.П. Скаржинський, В.Є. фон Графф.

Найбільше полезахисних смуг створено у 70х – 80-х роках ХХ століття. Після 1991 р. нові полезахисні смуги майже не формувалися, а повної інформації щодо сучасного стану полезахисних лісових насаджень немає. Тому потрібно розробляти нові програми інвентаризації, відтворення, збереження та реабілітації наявних лісосмуг і створення нових.

Висновки. Інформація щодо сучасного стану полезахисних лісових насаджень майже відсутня. Постає необхідність формування оптимальних вимог до полезахисних лісосмуг, розробки нових програм їх відтворення, збереження та реабілітації існуючих лісосмуг і створення нових.

Література

1. Про затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення: Постанова Каб. Міністрів України від 22.07.2020 р. № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2020-%D0%BF#Text>
2. Бодров В.А. Полезахисне лісорозведення (теоретичні основи). Київ: Урожай, 1974. 200 с.
3. Висоцька Н.Ю., Тарнопільський П.Б., Сидоренко С.В., та ін. Оцінка сучасного стану захисних лісових смуг різного цільового призначення та об'єктів лісової рекультивациі. Харків, 2019. 21 с.
4. Висоцька Н.Ю., Зубов О.Р., Зубова Л.Г., Фомін В.І. Стан захисних лісових смуг різного призначення в Олешківському районі Херсонської області. *Лісівництво та агролісомеліорація*. 2019. Вип. 135. С. 85-97. <https://doi.org/10.33220/1026-3365.135.2019.85>
5. Гладун Г.Б. Лохматов Н.А. В.В. Докучаєв і лісові меліорації. Харків: Нове слово, 2007. 574 с.
6. Rogovskiy S.V., Vasilenko I.D., Chernyak V.M., Khrik V.M. Агролісомеліорація: практикум; за ред. В. Ю. Юхновського. Київ: Фітосоціоцентр, 2011. 292 с.
7. Юхновський В.Ю., Дударець С.М., Малюга В.М. Агролісомеліорація: підруч.; за ред. В.Ю. Юхновського. Київ: Кондор, 2012. 372 с.
8. Гордієнко М.І., Гузь М.М., Дебринюк Ю.М., Маурер В.М. Лісові культури. Львів: Камула, 2005. 608 с.
9. Малюга В.М., Дударець С.М. Особливості лісомеліоративного впорядкування захисних лісових насаджень лінійного типу. *Науковий вісник НУБіП України: серія «Лісівництво та декоративне садівництво»*. 2013. № 187. С. 254 – 260.
10. Пилипенко О.І. Юхновський В.Ю. Лісомеліоративна значущість експедиції професора В.В. Докучаєва. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2013. Вип. 11. С. 113 – 118.
11. Стадник А.П. Оптимізація структури захисних лісових насаджень та їх систем в агроландшафтах України. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2018. Вип. 16. С. 70-80. <https://doi.org/10.15421/411808>
12. Фурдичко О.І., Тимочко І.Я. Методологічні основи концепції створення стабільного екологічно стійкого простору в агроландшафтах. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 2. С. 60 – 66. <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2020.208809>
13. Юхновський В.Ю., Танцюра Б.Ф. Лісові меліорації та цілісність ландшафтів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Лісівництво та декоративне садівництво*. 2012. Вип. 171(3). С. 308 – 312.
14. Годованюк А.Й. Полезахисні лісосмуги вже більш як двадцять років самі потребують захисту. *Правові аспекти проблеми. Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 228–237.
15. Локтева-Маклашова Н.В., Майстренко М.О. Новели законодавства України щодо

врегулювання правового режиму полезахисних лісових смуг та земельних ділянок під ними. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Земельне право; Аграрне право; Екологічне право; Природоресурсне право. Спецвипуск.* 2019. С. 83 – 86.

16. Піддубна Д. Полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження – невід'ємні складові органічного виробництва. *Підприємництво, господарство і право.* 2016. №1 С 85 – 91.

17. Герасименко П.И. Лесная мелиорация: учеб. Киев: Вища шк., 1990. 280 с.

18. Пилипенко О.І., Юхновський В.Ю., Дударець С.М., Малюга В.М. Лісові меліорації: підруч.; за ред. В.Ю. Юхновського. Київ: Аграрна освіта, 2010. 283 с.

19. Мусієнко С.І. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Лісовідновлення та лісорозведення» для студентів 2 курсу денної форми навчання за спеціальністю 206 – Садово-паркове господарство. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 131 с.

20. Болебрух А.Г., Куделко С.М., Хрідочкін А.В. Василь Назарович Каразін (1773 - 1842). *Монографія. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна.* Харків: Видавництво «Авто-Енергія», 2005. 348 с

21. Логинов Б.И. Основы полезащитного лесоразведения. Киев: Изд-во УАСХН, 1961. 352 с.

22. Фурдичко О.І., Бондаренко В.Д. Першопостаті українського лісівництва: Нариси до лісової історії. Львів: ВАТ "БІБЛІОС", 2000. 368 с.

23. Докучаев В.В. Пределы лесов на юге России. *Труды экспедиции, снаряженной Лесным департаментом под руководством профессора Докучаева.* Санкт-Петербург: Изд-во Мин-ва Земледелия и Гос. им-ва, 1894. С. 24–32.

24. Парамонов Е.Г., Симоненко А.П. Основы агролесомелиорации. Барнаул: Изд-во АГАУ, 2007. 224 с

25. Фурдичко О.І., Стадник А.П. Лісові меліорації як основний фактор стабілізації степових екосистем. *Екологія та ноосфера.* 2008. Т.19, № 3 (4). С. 13-24.

26. Трюмер К.Ф. 50 лет лесохозяйственной практики. Москва 1993, 182 с.

27. Якуба М.С., Горбань В.А. Историчні аспекти створення та особливості функціонування полезахисних насаджень степової зони України. *Питання степового лісознавства та лісової рекультивациі земель.* 2021. Вип. 50. С 52-62 <https://doi.org/10.15421/442104>

28. Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text>

29. Земельний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

30. Мисик Г.А. Куліковський Б.Б. Основы меліорації і ландшафтознавства. Київ: Інкос, 2005. 465 с.

31. Соваков О.В. Конструктивні особливості і меліоративна ефективність полезахисних лісових смуг. *Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України.* 2014. № 3. С.1-9.

Doctor of technical science **Ruslan Bespalko,**

Candidate of agricultural sciences **Kateryna Myronchuk,**

Candidate of technical science **Taras Hutsul**

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE MAIN PERIODS OF THE DEVELOPMENT OF FIELD PROTECTION FOREST STRIPS ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Optimal design and application of field protection forest strips in agricultural landscapes significantly changes the surrounding microclimate and increases the level

of crop productivity. A historical analysis of the development of field protection forest strips on the territory of Ukraine was carried out. We have allocated and seven periods of the development of field protection plantations on the territory of Ukraine are characterized. The first period was characterized by the creation of a system of artificial plantings around homesteads and settlements to improve the living conditions of people. At the second stage, field protection strips were developed to increase the efficiency of farming. During the third period, various configurations of steppe afforestation and their scientific justification were formed. At the fourth stage, technologies and agrotechnics for the creation of field-protecting forest strips were substantiated on the lands of agricultural use. The fifth and sixth periods are marked by an increase in the area under protective forest plantations. Special attention to soil protection, water regulation, field protection and other meliorative plantings. At the national level, large-scale work on the creation of protective forest plantations in the steppe regions of the country has begun. The seventh period, which continues to this day, is characterized by uncertainty in the field of legislation regulating the use and protection of field protection strips on the territory of Ukraine, inventory problems, deterioration of the quality, functioning of field protection forest strips. Also, the lands under the field protection strips do not belong to forestry land, but were classified as agricultural land and have the status of non-agricultural land.

Keywords: history; nature protection and reclamation significance; protective plantings; crop capacity; soil erosion, crop yield.

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennia Pravyl utrymannia ta zberezhennia polezakhysnykh lisovykh smuh, roztashovanykh na zemliakh silskohospodarskoho pryznachennia: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 22.07.2020 r. № 650. (2020). [On the approval of the Rules for the maintenance and preservation of field-protective forest strips located on agricultural lands: Resolution of the Kab. of the Ministers of Ukraine dated 07/22/2020 No. 650.] Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2020-%D0%BF#Text> {In Ukrainian}
2. Bodrov, V.A. (1974). *Polezakhysne lisorozvedennia (teoretychni osnovy)*. [Conservation afforestation (theoretical foundations)]. Kyiv: Urozhai. {In Russian}.
3. Vysotska, N.Yu., Tarnopilskyi, P.B., Sydorenko, S.V., Solomakha, N.H., Korotkova, T.M., Fomin, V.I., ... Yurchenko, V.A. (2019). *Otsinka suchasnoho stanu zakhysnykh lisovykh smuh riznoho tsilovoho pryznachennia ta obiektiv lisovoi rekultyvatsii*. [Assessment of the current state of protective forest strips for various purposes and objects of forest reclamation]. {In Ukrainian}.
1. Vysotska, N.Iu., Zubov, O.R., Zubova, L.H., Fomin, V.I. (2019). Stan zakhysnykh lisovykh smuh riznoho pryznachennia v Oleshkivskomu raioni Khersonskoi oblasti. . [State of the protective forest belts of various purposes in the Oleshky district of Kherson Region]. *Forest regeneration and melioration*. No. 135, 85-97. Retrived from <https://doi.org/10.33220/1026-3365.135.2019.85> {In Ukrainian}.
4. Hladun H.B. Lokhmatov N.A. (2007). *V.V. Dokuchaiev i lisovi melioratsii*. [V.V. Dokuchayev and forest reclamation]. Kharkiv: New word. {In Ukrainian}.
5. Rohovskyi S.V., Vasylenko I.D., Cherniak V.M., Khryk V.M. Ahrolisomelioratsiia:

praktykum; za red. V.Iu. Yukhnovskoho. Kyiv: Fitosotsiotsentr, 2011. 292 s. {In Ukrainian}.

6. Iukhnovskyi V.Iu., Dudarets S.M., Maliuha V.M. Ahrolisomelioratsiia: pidruch.; za red. V.Iu. Yukhnovskoho. Kyiv: Kondor Vydavnytstvo, 2012. 372 s. {In Ukrainian}.

7. Hordiienko M.I., Huz M.M., Debryniuk Yu.M., Maurer V.M. Lisovi kultury. Lviv: Kamula, 2005. 608 s. {In Ukrainian}.

8. Maliuha V.M., Dudarets S.M. Osoblyvosti lisomelioratyvnoho vporiadkuvannia zakhysnykh lisovykh nasadzhen liniinoho typu. Naukovi visnyk NUBiP Ukrainy: seriia «Lisivnytstvo ta dekoratyvne sadivnytstvo». 2013. № 187. S. 254-260. {In Ukrainian}.

9. Pylypenko O.I. Yukhnovskyi V.Iu. Lisomelioratyvna znachushchist ekspedytsii profesora V.V. Dokuchaieva. Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy. 2013. Vyp. 11. S. 113-118. {In Ukrainian}.

10. Stadnyk A.P. Optyimizatsiia struktury zakhysnykh lisovykh nasadzhen ta yikh system v ahrolandshaftakh Ukrainy. Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy. 2018. Vyp. 16. S. 70-80. Retrived from <https://doi.org/10.15421/411808> {In Ukrainian}.

11. Furdychko O.I., Tymochko I.Ia. Metodolohichni osnovy kontseptsii stvorennia stabilnogo ekolohichno stiikoho prostoru v ahrolandshaftakh. Zbalansovane pryrodokorystuvannia. 2020. № 2. S. 60-66. Retrived from <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2020.208809> {In Ukrainian}.

12. Iukhnovskyi V.Iu., Tantsiura B.F. Lisovi melioratsii ta tsilisnist landshaftiv. Naukovi visnyk Natsionalnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser.: Lisivnytstvo ta dekoratyvne sadivnytstvo. 2012. Vyp. 171(3). S. 308-312. {In Ukrainian}.

13. Hodovaniuk A.I. Polezakhysni lisosmuhy vzhe bilsh yak dvadtsiat rokiv sami potrebuiut zakhystu. Pravovi aspekty problemy. Aktualni problemy polityky. 2013. Vyp. 49. S. 228-237. {In Ukrainian}.

14. Loktieva-Maklashova N.V., Maistrenko M.O. Novely zakonodavstva Ukrainy shchodo vrehuliuvannia pravovoho rezhymu polezakhysnykh lisovykh smuh ta zemelnykh dilianok pid nymy. Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii. Zemelne pravo; Ahrarne pravo; Ekolohichne pravo; Pryrodoresursne pravo. Spetsvypusk. 2019. S. 83-86. {In Ukrainian}.

15. Piddubna D. Polezakhysni lisovi smuhy ta inshi zakhysni nasadzhennia – nevidiemni skladovi orhanichnogo vyrobnytstva. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. 2016. №1 S 85-91. {In Ukrainian}.

16. Herasymenko P.Y. Lesnaia melyoratsiia: ucheb. Kyev: Vyshcha shk., 1990. 280 s. {In Russian}.

17. Pylypenko O.I., Yukhnovskyi V.Iu., Dudarets S.M., Maliuha V.M. Lisovi melioratsii: pidruch.; za red. V.Iu. Yukhnovskoho. Kyiv: Ahrarna osvita, 2010. 283 s. {In Ukrainian}.

18. Musiienko S.I. Konspekt lektsii z navchalnoi dystsypliny «Lisovidnovlennia ta lisorozvedennia» dlia studentiv 2 kursu dennoi formy navchannia za spetsialnistiu 206 – Sadovo-parkove hospodarstvo. Kharkiv: KhNUMH im. O.M. Beketova, 2018. 131 s. {In Ukrainian}.

19. Bolebrukh A.H., Kudelko S.M., Khridochkin A.V. Vasyl Nazarovykh Karazin (1773 - 1842). Monohrafiia. Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V.N. Karazina. Kharkiv: Vydavnytstvo «Avto-Enerhiia», 2005. 348 s. {In Ukrainian}.

20. Bolebrukh A.H., Kudelko S.M., Khridochkin A.V. Vasyl Nazarovykh Karazin (1773 - 1842). Monohrafiia [Monography]. Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V. N. Karazin. Kharkiv: Vydavnytstvo "Avto-Enerhiia, 2005. 348 p. {In Ukrainian}.

21. Furdychko O.I., Bondarenko V.D. Pershopostati ukrainskoho lisivnytstva: Narysy do lisovoi istorii [Prominent figures of Ukrainian forestry: Essays on forest history]. Lviv: VAT "BIBLOS", 2000. 368 p. {In Ukrainian}.

22. Dokuchaev V.V. Predely lesov na yuhe Rossyy [The limits of forests in the south of Russia]. Trydy ekspedytsyy, snariazhennoi Lesnym departamentom pod rukovodstvom profesora Dokuchaeva [Proceedings of the expedition, equipped by the Forest Department under the

leadership of Professor Dokuchaev]. St. Petersburg: Publishing House of the Ministry of Agriculture and State. im-va, 1894. pp. 24–32. {In Russian}.

23. Paramonov E.H., Symonenko A.P. Osnovy ahrolesomelyoratsyy [Basics of agroforestry improvement]. Barnaul: AGAU Publishing House, 2007. 224 p. {In Ukrainian}.

24. Furdychko O.I., Stadnyk A.P. Lisovi melioratsii yak osnovnyi faktor stabilizatsii stepovykh ekosystem [Forest reclamation as the main factor of stabilization of steppe ecosystems]. Ekolohiia ta noosfera [Ecology and noosphere]. 2008. Issues.19, № 3 (4). pp. 13-24. {In Ukrainian}.

25. Triumer K.F. 50 let lesokhoziaistvennoi praktyky [50 years of forestry practice]. Moskva 1993, 182 p. {In Russian}.

26. Iakuba M.S., Horban V.A. Istorychni aspekty stvorennia ta osoblyvosti funktsionuvannia polezakhysnykh nasadzhen stepovoi zony Ukrainy [Historical aspects of the creation and peculiarities of the functioning of field protection plantations of the steppe zone of Ukraine]. Pytannia stepovoho lisoznavstva ta lisovoi rekultyvatsii zemel [Issues of steppe forestry and forest land reclamation]. 2021. Issue. 50. pp. 52-62. {In Ukrainian}.

27. Zakon Ukrainy pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyrishennia pytannia kolektyvnoi vlasnosti na zemliu, udoskonalennia pravyl zemlekorystuvannia u masyvakh zemel silskohospodarskoho pryznachennia, zapobihannia reiderstvu ta stymuliuvannia zroshennia v Ukraini [The Law of Ukraine on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Solving the Issue of Collective Land Ownership, Improving the Rules of Land Use in Massifs of Agricultural Land, Preventing Raiding, and Stimulating Irrigation in Ukraine]. Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text> {In Ukrainian}.

28. Zemelnyi kodeks Ukrainy [Land Code of Ukraine]. Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> {In Ukrainian}.

29. Mysyk H.A. Kulikovskiy B.B. Osnovy melioratsii i landshaftoznavstva [Basics of reclamation and landscape science]. Kyiv: Inkos, 2005. 465 p. {In Ukrainian}.

30. Sovakov O.V. Konstruktyvni osoblyvosti i melioratyvna efektyvnist polezakhysnykh lisovykh smuh [Design features and remedial effectiveness of field protection forest strips]. Naukovi dopovidi Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Scientific reports NULES of Ukraine]. 2014. № 3. pp.1-9. {In Ukrainian}.